

A teremtő álom

– Részletek –

Az álom-forma

Ha az álom nem ébredés volna, az ébredés egy bizonyos módja, akkor örökké észrevétlen maradt volna, ahogy az álom birodalmában, az álmok mélyén, vagy az ébrenlét esetében a tudat határain túli világban talán még mindig észrevétlen az emberi élet némely oldala.

Az álom már ébredés. Ezért is létezik olyan álom, mely felkelti az ébrenlét mezsgyéjén szunnyadó valóságot: azon a tájékon, ahova nem merészkedik be a tudat; a tudaton túli térben, ahova éberségét megfeszítve, észrevétlen jut el a figyelem; a biztonsági határvidéken, amelyet az „én” jelöl ki a fennhatóságából. Hiszen egy ostromlott erődítmény helyzetéhez, törvényeihez és szokásaihoz hasonlítható az, ahogy élünk, ahogy az emberi – az általunk ismert és ránk telepedő emberi – létben lakozunk: középen egy könyörtelen, egyszersmind sebezhető uralkodó áll, ilyennek tűnik a helyzet. Alárendelt, gyakran titkos hírvivők viszik a parancsot a falakhoz, ők védelmezik azt, amit személynek hívunk, a „léte”, amit a valóság – elsősorban is valamilyen tér és idő – birtokba vételezőjeként értelmezzük. És erről a már homogénné tett időt és teret körülzáró falról kémléli a horizontot az alárendeltek legfolytonosabb tagja, a figyelem, s azt határrá alakítja.

Ám a figyelem, mely teljes erejével őrködik minden, ami az urától származik, nem egyszerű megfigyelést végez, amivel csak a számára legmegfelelőbb módon képes feltárni a valóságot és a valótlanságot. A figyelem olyan gátat képez és emel, amelyik fogalmakból és ítéletekből áll, továbbá egy örökké érvényes, alattuk meg fölöttük lévő, szilárd tér-időből. Az így felvértezett figyelem nem csupán őrködik, hanem inkább elvet, elítél. Ezért elvben csak azok a valóságok juthatnak be a látóterébe, amelyek megfelelnek az őrködő figyelem kívánalmainak. Némelyikük csupán a látóhatár vonalán, meghatározott perspektívában jelenik meg.

És világos, hogy a létben lakozásnak ez a módja előbbi annál, mint amit a felettes szubjektum – a felettes „én” – valóságon ért. Az tehát, amit valóságnak tart, meghatározza – de még mennyire! – és megformázza mindazt, amit valóságnak kell tekinteni; beleértve természetesen az idealitást is, ha egyáltalán számolunk vele. Mindaz, amit ennek a bizonyos „valaminek” hiszünk vagy gondolunk, ez a minden hitet vagy fogalmat megelőző valami határozza meg a tudatba beengedett és ott keringő tartalom fajtáját, formáját és végső soron álarcát is: tehát mindannak, amit a tudat nyújt a szubjektum életéhez, mely mindig szuverén és kerek entitásként szenvedni el az élet kényszerét.

Ám ha ez az őrködés tökéletesen működne, a szuverén szubjektum egész életét az álom állapotában töltené. Egy efféle lankadatlanul működő figyelem folyamatos, leállíthatatlan tevékenységével passzivitásban tartaná a szubjektumot. Aktivitása csupán egy egyszerű állapotra korlátozódna, ezért mintegy „ellenne” az életben, úgy, ahogy egy alga él a tengerben, már ahogy azt mi az emberi lét partjáról hisszük az algákról. Burokba vonná a saját

közege, a tevékenységének alávetett tér; tehát zárt egész lenne, kontinuitás, amelyet mindenekelőtt a tér-idő hoz létre. Természetesen homogén tér és szukcesszív idő, hisz a tudat működése határozza meg mindkettőt.

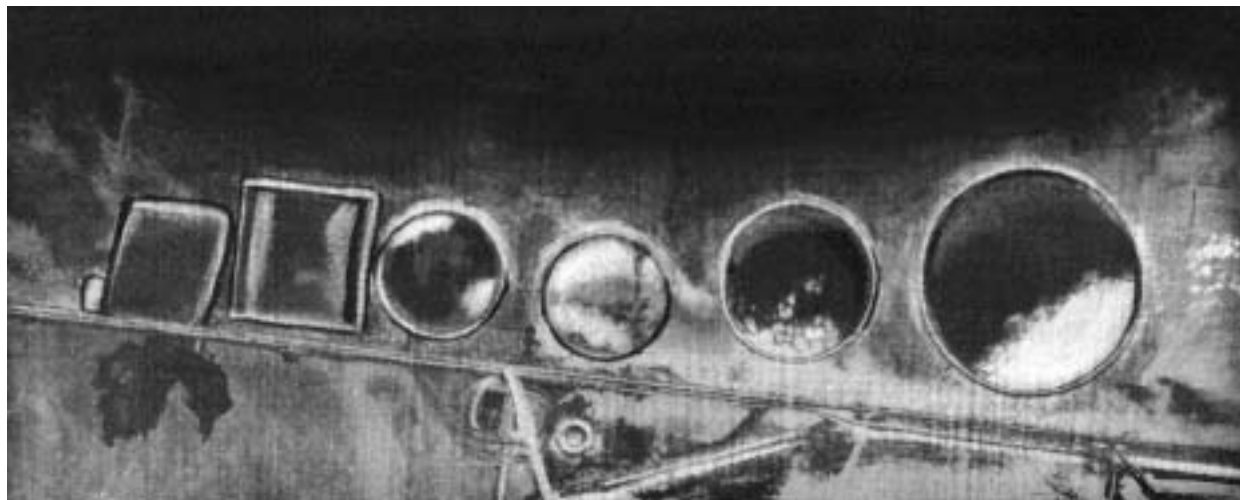
Bennük – homogén tér és a tudat által bejárható, szukcesszív idő – a szubjektum a maga választotta vággyal összhangban a kialakított látótér olyan közegében találja magát, ahol folyamatosan és megfelelően működik a látás, és ahol a szubjektum tulajdonképpen csak nézessel lát. Ebben a közegben minden, minden valóságnak vagy valótlanságnak tekintett dolog, entitás jelen van. Így ott maga a szukcesszív idő is megfosztatik alapvető dimenzióitól. A múlt mint olyan nem létezik, ahhoz előbb jelenné kell válnia, „meg kell jelenítődnie”, amivel így olyan jelenhez jut, amivel talán sosem rendelkezett. Ami pedig a jövődőt illeti, mivel leválik róla a beláthatatlan, végtelen jövő, a jelenre redukálódik, anélkül, hogy a tudatnak ehhez a legkisebb erőfeszítést is kellene tennie, amire egyébként a múlt „megjelenítődéséhez” sincs szüksége. Ellenkező irányban ellenben elengedhetetlen az erőfeszítése, vagyis ahhoz, hogy félretegye a múltat, sőt sóvárogjon utána. Ez utóbbira igazából nem is lesz szüksége, ha egyszer már lemondott a jövődőről, és azt egy egyszerű, kiszámítható, a jelenből látható és belátható jövővé redukálta. Tervezett időről van szó.

Való igaz, hogy amióta a filozófiai gondolkodás – Husserl – azt állítja, hogy a jelen az ember időbeli módozata, tulajdonképpen csak végleges, tiszta formába önti azt a hitet, amire a modern, posztkartezianus nyugati ember épül. Nem is hit az, hanem az élet elfogadásának a módja; az, hogy az ember úgy fogadja el önmagát és az életet, hogy benne van, hogy van.

Hiszen különös módon elég lemondani a létről, hogy az idő, a megélt idő tervezett legyen, hogy a tér képére és hasonlatosságára maga is homogén legyen, következésképpen átjárhatatlan, tehát idegen az ember számára. A tudat birodalmából nézve fölösleges az idő, az csak egyszerű „ittlét”; még csak a „most”-ot sem kell hozzátenni. Hacsak nem sikerül megtalálni annak a módját, hogy a létről mint olyanról mondjon le; de úgy, hogy folytonosan átírja legalább a belső, elfojthatatlan emberi mozgást, azt, ahogy a létre vágyó, a létre feszült, a létre pozicionálódott ember mindig – eltekintve néhány kitüntetett pillanattól, amit világosan lehet tudni – „megjelenítődés” nélkül halad át a jelenen. Az élet miatt, persze, de a létként értelmezett élet miatt.

Ám ez az egyszerű átírás, mely az embernek a saját léte felé haladását követi, a filozófiai vagy poétikai gondolkodásban nem maradhat meg a pusztá megállapítás szintjén. Az minden valószínűség szerint olyan létre vonatkozó történés kifejezése lenne, amihez hasonló már bekövetkezett az isteni tekintetében. „Isten halott, vagy Isten nem létezik” – vagyis az ember az örököse.

De ahogyan gyakorta mondják az auktorok, és nem mindig ok nélkül, nem most kell ezekkel a gondolatokkal foglalkoznunk.

Kerekes Gábor grafikája

Ha tehát elmerül a szubjektum, ahogy mondtuk, a tudat által végzett tökéletes őrködés folytonosságában, ha bezáródik a jelenné zsugorított szukcesszív idő folyamatosságába, és ha bebújik a határtalan „valóság” ily módon kijelölt közegébe, a tudattal rendelkező szubjektummá redukált ember mintegy álomban lesz. A szüntelen tevékenység mellett passzivitásba merül. Olyan álomba, amelyből fel kell ébreszteni. S nem kitekert szójáték azt állítani, hogy csak az álom vagy valami, ami az álomhoz hasonló a tudatában, az tudja felébreszteni. És ez az ébredés nem az álombeli történet révén jelenik meg, mert az önmagában semmit sem ad, amit a tudat ne tudna hozzákötni a látóterét szabályozó kategóriák vagy osztályok valamelyikéhez. Azért ébreszti majd fel, mert más helyre akarja vinni, olyan közegbe akarja húzni, ahonnan majd ki kell lépnie, ahogy ébredéskor minden nap vagy éjszaka kilép az ember az álomból. Ez az ébredés tiszta pillanata, a pillanat, amikor meglódul az idő; az ébredés aktusa, s nem pedig az ébredés korántsem tiszta tevékenysége.

És valóban így is történik. Mert az álom – az álmok – elsősorban nem valamilyen cselekmény megjelenése, hanem eszköz, forma: álom-forma, melynek tartalmát az ébrenlét alatti észlelések képzetei alkotják, mégpedig úgy, hogy azok sorrendje és kapcsolódásai alig változtak.

Tehát nemcsak alvás közben létezik álom; ébrenlét alatt is, s azt kiszínezi, átjárja az álom. Bizonyos mértékig eltérő módon jelenik meg az álom alváskor és ébrenlét alatt.

Tudniillik álomban egyfajta ébredésként jelennek meg az álmok, a tudat és a képzelet elsődleges formájában, melyben úgy érzi a szubjektum, hogy némileg megérinti, sőt megszólítja egy betoppanó látogató vagy egy távoli ország, ahol már várták.

Az ébrenlét alatt ellenben a szubjektum számára észrevétlenül keletkezik az álom-állapot, és legfeljebb a felejtést segíti, vagy olyan emléket kelt életre, melynek tartalma áttevődik vagy átömlik a tudatnak egy oda nem illő szintjére. Ezzel átalakul valamiféle rögeszme vagy kifogatótt, sőt elátkozott valóság csirájává.

Ha ezek a tartalmak ellenben a tudat megfelelő helyére kerülnek, oda, ahol a tudat és a lélek szimbiózisban működik, alkotás-csirákká válnak, akár a személyes életben, akár – leválva róla – valamilyen műalkotásban.

Az ébrenlét alatt álmodik a forma, elengedi, mintegy űrben tartja a szubjektumot. Valóban űr keletkezik a tudat-

ban, ami alig észlelhető s egyfajta figyelmetlenséghez hasonlít. Ám ha akkora űrről van szó, hogy mérete miatt már nem hagyható figyelmen kívül, akkor módosul a valóságtér, ahol minden tökéletesség lakozik.

Hiszen a valóság határtalan térként jelenik meg. A valóság, igen, képes fenntartani bármilyen észlelésünket vagy érzelmünket. Amikor megjelenik az álom-forma az ébrenlét alatt, eltűnik vagy elrejtőzik a valóság, és a szubjektum vakként áll előtte, ami nem azt jelenti, hogy valamilyen módon azért ne észlelné. Az álom-forma tartalmát tisztábban, világosabban és érthetőbben lehet érzékelni, mint a szokványos észlelésekét. De a valóságtól elszakadva jelenik meg, és úgy mutatkozik, mintha tőle függenne a szubjektum számára valami lényeges dolog; mintha ő lenne az egyetlen valóság.

De világos, hogy mihelyt az álom-forma tartalma úgy jelenik meg, mint az egyetlen valóság hordozója, nyomban elveszíti valóságjellegét. Hiszen minden valóság, függetlenül attól, hogy milyen erővel és mekkora jelentőséggel rendelkezik a szubjektum számára, részét képezi a teljes valóságnak, s noha kétségtelenül elkülönül tőle, világosan beletartozik, és szervesen kapcsolódik hozzá, nemcsak térben és a valóság többi részére vonatkozó utalásai miatt, hanem időben is. Bármennyire intenzív is egy-egy valóságtól elkülönülő észlelés, a valósággal együtt éljük meg. Mert ha efféle törést tapasztalunk, az azt jelzi, hogy valamiféle szakadás következett be a szubjektum idejében. S olyankor a maradék valóság – a szóban forgó észlelés vagy észlelések kivételével – teljesen múlttá vagy mozdulatlan jelenné válik. S a törés abban a pillanatban következik be, amikor a múlt épp jelenné változik. Csakhogy a jelent már teljes egészében kitölti az álmodott valóság, ami ezzel abszolút értékű lesz.

De hát űr vesz körül mindent, ami abszolút, s azt, bármilyen kicsi is, nem lehet kitölteni. Ilyen esetben az történik, hogy a lét elfoglalja a valóság helyét; a lét kisajátítja magának a valóság egy darabját, amivel hasadást, repedést okoz az időben. A szubjektum pedig úgy érzi, hogy kizökkent, hogy kívül van a megszokott közegén. Ez olykor egyszerűen csak figyelmetlenséghez, felejtéshez vezet. De lehet *raptus* is, valamilyen rögeszme kezdete, ha csupán rögzül, ám ha bármilyen módon továbbfejlődik, lehet tudatzavar csirája is.

Ám a valósággal szemben nem lehet szó semmiféle tudatzavarról, hiszen abban a szubjektum saját időközegé-

ben mozog, múlt-jelen-jövő, és a távolban, egyfajta horizontként ott az eljövendő is. Folyik, halad a valóság. És ahogy áthalad a szubjektum idején, szabadon, bizonyos módon érintetlenül hagyja. A szubjektum az időn keresztül normálisan viszonyul a valósághoz; belép a valóságba és védekezik ellene; immunis a hatása ellen. Ami nem azt jelenti, hogy ne szenvedne vagy szorongana, ha van rá oka, egyszerűen csak annyit jelent, hogy egyszerre van önmagában belül és kívül: nem birtokolja semmi. A valóság sosem birtokolja a szubjektumot. A lét, vagy az, ami a lét jellegével rendelkezik vagy kérkedik – tehát abszolút, önmagával azonos, megközelíthetetlen, csupa ismeretlen jelentés hordozója –, az tudja birtokolni a szubjektumot, és aztán nem engedi el, vagy csak valamilyen rendkívül sajátos cselekvés fejében engedi el.

Ez a történet olyan skálán játszódik le, amelyik az egyszerű figyelmetlenségtől a teljes tudathasadásig ível. De van benne egy olyan sík, amely segít megkülönböztetni két típust, ez pedig a térészlelés módosulása.

Összezsugorodik a tér. Lehet, hogy csak ennyi. Elveszti a tér a harmadik dimenzióját, és a benne lévő tárgyak leválnak róla; képpé redukálva lebegnek, elveszítik a tömörségüket. A tér már nem „a testek természetes helye”, csupán egyszerű gát, végső, kifürkészhetetlen akadály.

Ezzel felfüggesztődött, abszolutizálódott, lét-állapotú lett a valóság. Totalizálódott. A szubjektum ebben a helyzetben valóság nélkül marad, a valóság valója nélkül; olyasmí előtt találja magát, ami továbbra is elfoglalja a valóság helyét, de a lét megközelíthetetlen, abszolút jellegével rendelkezik, mintha a lét leereszkedett volna a valóságba, azt egyetlen pillanatba rögzítette volna, és arra ítélte volna, hogy „így” maradjon, mégpedig egyfajta végtelen kifosztottságban, olyan örökkévalóságban, ami ott lehetetlen.

Ami pedig a szubjektumot illeti, az mintegy kiüzetik a saját helyéről – az élet helyéről –, arról a sajátos pontról, ahonnan a szubjektum élete beborítja vagy legalábbis érinti a valóságot. A kiüztött szubjektum önmagába zárkózik, és magába zárja az életet, ami ha bekövetkezne – hasonlóan ahhoz, ami a valósággal történik –, lét-állapotra kárhoyzhatná az életet; abszolutizálna az élet. Az abszolút élet pedig talán még a valóságnál is elérhetlenebb a szubjektum számára, és ha így marad, benualtsághoz, halálhoz vezet. Ez talán be is következik az emberi tudatzavar bizonyos stádiumában, a halál mezsgyéjén, s ha nem ott, akkor – bizonyos értelemben – a halálon túl.

De hát az életnek emberi módozatában a teljes önmagába záródás – a lét-állapotú élet – nem lehetséges, ahogy az abszolutizálódott – lét-állapotú – valóság sem.

E lehetetlenség feloldására jelenik meg az idő, mely eleve – de ébredéskor még érzékelhetőbben – közvetítő jellegű.

Az idő

Az idő a közvetítő relativitás két abszolútum között: az egyik a lét mint olyan abszolútuma – úgy, ahogy az ember felfogja –, a másik a saját létének az abszolútuma, amelyet eltökélten követel magának.

Az idő az egyetlen út, mely behatol a megközelíthetetlen abszolútumba.

De az utak nemcsak átszelnek vagy egyszerűen körüljárnak egy-egy területet. Hisz az út – a legközvetítőbb valóság – megőríz valamit, elkerül valamit abból a térből, amelybe behatol. Az a szerepe, hogy elvezessen valamit vagy valakit, aki nélküle nem találna lehetőséget a létezésre; valamit vagy valakit, aki elkerülhetetlenül olyan helyen tartózkodik, ahol nem tud megmaradni.

Az út mindig valamiféle úr is. Megépítéséhez mindig kell rombolni, pusztítani.

Így az idő esetében úgy fogalmazhatunk, hogy az idő útja a létet pusztítva halad: a létet mint olyant, annak a létét, aki rajta halad: az emberét, akiről már tudjuk, amit tudunk.

Ámha egy út valóban út, ha betölti közvetítő funkcióját, csak azért rombol, hogy valamilyen másfajta viszonyt teremtsen; lehetséges, érvényes viszonyt. Az idő esetében ez olyan lehetséges, érvényes viszonyt jelent, ami megfelel az ember létének, annak, aki előtt megnyílik az idő útja.

Az idő tehát megteremti a lehetőséget, hogy emberként éljünk; hogy éljünk. Merthogy az, hogy élünk, nem azonos az étellel. Az élet adott, de olyan adomány, mely megköveteli a megajándékozottól – az embertől különösképpen –, hogy megélje.

Emberként élni cselekvés, s nem merő áthaladás az életen vagy életben. Ortega y Gasset szerint ez különbözteti meg az embert a többi ismert élőlénytől. Az embernek magának kell megalkotnia az életét, ellentétben a növény-nyel és állattal, amelyek készen kapják, és csak át kell haladniuk rajta, úgy, ahogy a csillag futja be – alva – a pályáját, mondja. Nem kétséges.

Másrészt azonban az ember kétségtelenül mindig is vágyott arra, hogy csak áthaladjon a készen kapott életen, úgy, ahogy a csillag futja be a pályáját. A pálya a tökéletes rend jele és jelképe.

Pályán keringve élni – kétértelmű kép: a végtelen mozgás miatt és a saját tér hiánya miatt pokoli. Egy üres, kezdet és vég nélküli, abszolutizált időnek a képe; vagyis kiiktatódott belőle a transzcendencia. De ha a pályát magunk alkotva keringünk a pályán – táncolva körözünk, hisz az mindig tánc, még ha gyaloglásnak tűnik is –, akkor a tiszta állapotban lévő élet, a boldog, engedelmes és időtől mentes élet képe.

Mindez jól mutatja, hogy az ember, ahogy él, valójában mennyire távol került az életnek attól a módjától, amelyet a pályáján szunnyadó csillag képe jelent. Kép, amely feltárja és kijelöli végső szerencsétlenségének és álmodott tökéletességének két ellentétes pólusát.

Ebből kiviláglik, hogy az életben – bárkiről legyen is szó, bármilyen távol van is valaki a csillagtól, miközben csak siklik, alszik és álmodik – az embernek kötelező felébrednie. Ő, a csillag, csak engedelmes teremtmény, teremtett gondolat, a lét megnyilvánulása, figura, *eidosz*. Ha élne, vagy ha él, az őt körülvevő térben-időben álmodná magát. A növény, melynek már van némi tennivalója – igaz, mindig az engedelmesség keretén belül –, formája kibontakozásában álmodná magát, kezesen, sőt azonosulva saját álmával. Neki már van, mint minden élőlénynek, saját ideje; az életnek az a sajátos ideje, amely az állatok esetében a helyváltoztató mozgás miatt nyilvánvalóbb. Még úgy is lehetne fogalmazni, egyszerű megfigyelésről van szó, hogy némely állat olykor már-már széttöri az álmát, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy széttöri a kapott létét.

Az ember is, nem kétséges, kapja az életet. De létet is kap vele. Olyat, ami különös módon, abszolút létként jelenik meg előtte. S mivel az az ő kapott léte és abszolútnak érzi, magára vállalja. Hordozza, tűri, valójában szenved tőle, mert nyomja a súlya; az be is burkolhatja, még birtokolhatja is, ha nem veszi számba vagy túlságosan számba veszi.

Megtalálja hát az ember a létét, de idegenként találkozik vele; az hol feltárul előtte, hol elrejtőzik; eltűnik és fölébe kerekedik; fenyegeti és követelődzik; mint minden élőlénynek, neki is megjelenik az álmaiban, aztán felkel-ti. De nem tud csak úgy bezárva együtt élni a létével. Történik valami a léttel rendelkező emberrel, mely kiűzi eredeti zárkájából. És amikor ez bekövetkezik, vannak pillanatok, amikor az előtte közvetlenül megnyilvánul, saját kapott létét is tagadja. Sőt még teremtett voltát is tagadja, amikor megkérdőjelezi a szabadság felől, az öngyilkosság sokféle formájában, amelyben a végzetnek tekintett szabadsággal él vissza.

Sőt még az askézizmusban is igyekszik eltüntetni ezt a kapott létét, hisz az tagadja legközvetlenebb megnyilvánulásait, és úgy bánik vele, mintha álom volna, az egyén álma, vagy olyan álom, amit egy eredendő tévedés folytán valamennyien magunkkal vonszolunk. Álom, amelyből teljesen fel kell ébredni. Ennek az ellenkezője is megeshet, és valójában gyakran elő is fordul: az, hogy teljesen átadja magát ennek a kapott létnek, úgy, ahogy az közvetlenül megnyilvánul előtte, és elutasítja az ébredést; az, hogy a lehető legteljesebb passzivitásban követi az álmot, lemondva arról, hogy az eszköze legyen.

Pedig fel kell ébredni, ébredezni kell, ami azt jelenti, hogy az ember folytonosan keltegeti álombeli létét, s hogy vele együtt ébred fel.

Felmerül ekkor a kérdés, hogy miféle lét az, amely az ember sajátja, s amit ritka pillanatokban érez – lát vagy inkább sejt –, és melynek mondhat igent vagy nemet, s magára vállalhatja. Miféle lét az, mely csak úgy létezhet az életben, ha mindig ébredezik, még ha utána újból alámerül is a kezdeti álomba?!

La vie est impossible – mondta Simone Weil, hozzátéve, hogy *c'est le malheur qui le sait*. Pedig igazából lenni lehetetlen; merő teremtménynek lenni. Vagyis egyszer és passzívan született teremtménynek. Az ébredés mindig újabb születés, újratermés.

Hát ezért van szükség az ismert és rejtett dimenziókat hordozó időre. Az elsődlegesen szukcesszív időre, vagyis a valóság idejére.

Mert a valóság, még mielőtt hatna, feltárul, vagy pontosabban annyira tárul fel, amennyire hat, hiszen elvileg megismerhető; megengedi, sőt felkínálja a kapcsolatot. Töredékes, viszonylagos, nem folytonos, ezért megengedi az embernek a cselekvést. Erre azt lehetne mondani, hogy ez a cselekvés ugyanígy az állatnak is meg van engedve. Csakhogy egészen másképp, mert az állat nem különböző saját lététől.

Az ember ellenben vagy nagyon különbözik saját lététől, vagy léte belsejében van valami, ami arra készíti, hogy túlmenjen magán; hogy túllépjen magán.

Eszerint úgy fogalmazhatnánk, hogy az ember olyan lét, amely elszenvedti saját transzcendenciáját. Lét, mely túllép kezdeti álmán. Hiszen az életben lakozó lét önmagában álomállapotban található; ott van. Ott van, és kénytelen azokkal érintkezni, akik körülötte vannak. Épp ezért

folytatja az álmot, álmodja magát az életben. S az élet számára, bármilyen fájdalmas avagy élvezetes is, álom. Hiszen ő, vagyis a lét álmodja önmagát az életben.

Az ember csak akkor kezd el élni teljességgel, ha mindenestől elfogadja saját létét. Saját lététől való elkülönülés – itt most közömbös, hogy ez valamilyen kettősség következtében következik-e be, vagy kapott lényének valamelyik transzcendens magjából kiindulva –, továbbá az az elkerülhetetlenül felmerülő lehetőség, hogy kezdjen vele, szemben vagy ellene valamit – az ember tudniillik tud ellen-lenni –, nyilvánvalóan azt mutatja, hogy létezik benne a szabadságnak nevezett valami. És nem akkor rendelkezik vele, amikor már felébredt, hanem éppen ébredés közben. A szabadság kelti fel.

Az ébredés az ember esetében azt jelenti, hogy saját létével felébred a valóságban, a valósággal szemben. Abban a valóságban, mely töredékesen és egészen, kikerülhetetlenül és viszonylagosan jelenik meg számára; találkozóhelynek is nevezhetjük, ahol az összes többi emberrel találkozhat. Hisz a valóság elvben az a hely, ahol egymásra találnak a léte, mert belépésükkor ott feltárukolnak. Az a hely, amely kérlelhetetlenül felfedi a léteket.

A töredékes és kimeríthetetlen valóság pedig az idő révén, az időben létezik. Az ember tehát létével a tranzitív valóságban, a találkozás, a felfedezés, a kapcsolat helyén ébred fel. A valóság az idővel együtt járó út.

A felébredt ember a valóságon keresztül, a valóság révén jut el a létehez, kezdeti álmához. Léte – ennek az útnak a viszonylagossága miatt – elveszít valamennyit létének jellegéből, de nem magából a létéből. Ám nyer valamit a valóságból, nyilvánvalóan azt, ami hiányzott a létéből. A szunnyadó, teremtmény-létéből, melyet az idő révén, az időben haladva kell megvalósítania.

Hiszen ha teljes lét, teljesen lét volna, nem kellene belépnie a valóságba; nem kellene se az időben, se más közegben megvalósítania magát. Nem kellene semmin se áthaladnia.

Úgy látjuk hát, hogy amint korábban felfedeztük, hogy az ember létének meghaladásában van valami plusz a kapott léthez képest, most egy mínuszt, egy nem-létet találunk. Bizonyára egy még-nem-létről van szó, egy még-nem-tényleges-létről.

A valóság-idő út, de előrehaladás is; kikötő, kapu.

Ezért kell az időnek – legalábbis első jellegében – szukcesszívnek lennie; mármint a tudat nem folytonos idejének.

És mivel nem folytonos az idő, szukcesszív; önmagát követi, vagy önmagában halad, és eléri, hogy következzenek a „lét dolgai”; hogy valóban bekövetkezzenek. Az idő eszköze, *organuma* ennek a bekövetkezésnek. A szabadság, az igazi történés, rajta keresztül vezet ki a kapott lényt a kezdeti állapotából.

Ám ha az ember felébred a létével, álmával, s akár eredményesen aktualizálja szabadságát, akár nem, találkozik a valósággal, mely mindenképpen ott van, mint a tények színtere, függetlenül attól, hogy megfelelően észleli-e, vagy sem. És a valóságban és a szukcesszív időben a lét, mely még nem létezik, végzetesen belezuhan a történelembe. Mert a spontán történelem végzet, annak a következménye, hogy valaki még nem ébredt fel a szukcesszív időben; hogy nem teljes még az ébredés, és hogy az idő még nem pálya. Kikerülhetetlen történelem, mellyel talán

a szabadság rója le adóját az időnek; akárcsak az ébredés, mely a soha szerte nem foszló kezdeti álomnak adózik az életben.

Tehát nem lehet teljesen megszüntetni a kezdeti álmot, mert az azt jelentené, hogy teljesen újraalkotja magát az ember. És minthogy ez így van, az eredeti álom újra megjelenik az ébrenlétben, a mindig részleges ébrenlétben; átjárja, kiszínezi, egy-egy pillanatra elragadja, mintha megkaparintaná a lét. Az ember felől nézve ez a történet talán a szabadság elhalását jelenti, ami veszélyes módon a történelmi végzetben folytatódhat, ami – ahogy könnyen ellenőrizhető – kitüntetett terület.

Am valójában az álom, a megszüntethetetlen kezdeti álom minden ébredéssel átalakul egy kicsit. És amint a megszilárdult ébrenlét belezuhan az álomba, az álmodás felébreszti. Álmodás és ébredés egy skálán történik. Az álmok skáláján, ahol megmutatkozik a kezdeti álom.

A kezdeti álom az egymást követő ébredésen áthaladva tárul fel; apránként láttatja magát, feltárva a tartalmát a szubjektum előtt. Tudniillik az ébrenlét nem azonos a készítő nézéssel, mely elveti az álmot, a kezdeti létet még a tudat legtávolabbi csücskében is. Ha ilyen volna, akkor a valóság többé már nem út, amely egyszerű helyre válhat, ahol meglepedhet az örködő tudat, és amelyet azért foglal el, hogy ott semmi se haladjon át, hogy igazából semmi se történjék, pontosabban csak a semmi történjen, vagy ami történik, az semmiként essen meg. Hogy semmi se érje a létet, vagy semmi se történjen a léttel.

Az embernek álmában mutatkozik meg a léte; álmok közt. Ha átvisszük a valóságba, felébresztjük. A lét azért tárul fel, a lét azért mutatja meg magát, mert lassanként elveszíti abszolút, rejtett, elérhetetlen jellegét. Így tárul fel a szubjektum előtt, aki elviseli és vezérli. Feltárja a bensőjét. És ahogy feltárja a bensőjét, apránként már nem az az ismeretlen valaki, aki megjelenésével mindekelőtt az időben létezésnek egy különös módját igyekszik megszabni; az álmok idejének, mely előnti a tudatot az ébrenlét alatt, és úgy be tudja borítani, hogy egészen alámeríti, továbbá amellyel a tulajdonképpeni álmok már azelőtt kínozzák a szubjektumot, mielőtt megjelenne a cselekmény, olyasmi, amivel az nem szokott számolni, s ami magának az időnek a „poklába” viszi. Am minden ismert emberi pokol csak annyiban az, amennyi benne a történelem előtti, profetikus várakozás.

Az idő már kezdettől túlsordul, úgy, ahogy megjelenik az álmok sajátos helyzetében is.

Az álmok időtlensége

Az ember kezdeti helyzete tehát passzivitás; be van zárva saját bensőjébe, s ott a kapott lét benne, ami elfojthatatlanul igyekszik feltörni, megmutatkozni. Vagyis álomállapotban van, akár szunnyad, akár éber.

Ez a helyzet másrészt egybevág minden álomra jellemző alapvető tapasztalattal: azzal, hogy nincs benne idő. Ezt hívjuk időtlenségnek.

Az időtlenségben a szubjektumnak nincsen rendelkezésre álló ideje, szukcesszív ideje, aminek függvénye a szabadság. Ezzel a következő képletet kapjuk: idő, szabadság, valóság, éppúgy érvényes az álomra, mint az ébrenlétre.

Mindaz, ami ebben a helyzetben megjelenik, az álom tartalma, a lét sajátosságaival rendelkezik a parmenidészi értelemben vett fenomenális – metafizikai fenomén – formában: nincs benne úr, tér, idő, következőképpen mozgás sem, bár a mozgás érzékelhető. Ugyanis különös típusú mozgásról van szó, ami paradox módon egyfajta mozgás mozdulatlansága. Tulajdonképpen egy mozgás léte, avagy létállapotban lévő mozgás.

Így érthető lesz, hogy ebben a helyzetben Akhilleusz nem érheti utol a teknőcöt, amint a nyíl sem érhet célba. A nyíl már indulás előtt odaér, vagy sosem ér oda, vagy megáll a levegőben, hiszen igazából sosem érhet oda sehova. Tehát egyfajta valahol-lakozásnak a létéről van szó.

A valahol-lakozás léte azt jelzi, hogy metafizikai kényszerből létre kell jönnie a mozgásnak. Következőképpen a relativitás és a transzcendencia kényszeréből.

A lét jellege tehát időtlenségbe burkolja az álom-forma tartalmában lévő történet. Olyan lét az, amely végletes módon kötődik a valósághoz, s párhuzamos a szubjektum passzivitásával. Némely álmotípusban az időtlenség megnyílik valamilyen valós elem felé, amelyet természetesen valamilyen kép hoz létre vagy testesít meg.

Az álmok tehát a lét kísértetei s egyfajta mozgás megtestesülései. Ne feledjük, a parmenidészi lét egyszerre ideális és materiális.

Az álmokban valami olyasmi jelenik meg, ami elől nincs lehetséges menekülés. Következőképpen a szubjektum semmiképpen sem léphet közbe. A valóság ellenben elsősorban úgy jelenik meg a szubjektum előtt, hogy valamilyen cselekvés lehetőségét kínálja: egy gondolatot, egy döntést, egy tettet, vagyis a szabadság gyakorlását.

Elvben tehát idegenek az álmok a szubjektum számára, mely tehetetlenül követi őket, nem tudja befolyásolni a folyamatukat, bár látja vagy felismeri magát valamilyen cselekvésben. Ez teljesen világosan megmutatkozik, amikor valamilyen leküzdendő akadály jelenik meg álmunkban: egy kitárt ajtó kerete, egy folyó, amelyen át kell kelni, egy vonzó, de elérhetetlen távoli pont; vagy egy egészen közel lévő, ám elérhetetlen tárgy. Ez az akadályt hordozó álom, melynek legtisztább formája az, amikor egy küszöbön kell átlépni, s ami kétségtelenül valamilyen személyes helyzetet jelöl. Világos a jelentése. Am amikor egy nekünk átnyújtott tárgyról van szó, lehet, hogy fordított álommal van dolgunk. Ilyen esetben, ahogy a fordított álmok esetében mindig történik, a tárgy valami más dolgot álcáz; akkor pedig vágy-álomról van szó. Ha közvetlen az álom – vagyis személyes –, jelkép a tárgy.

Vágy-álomnak a vágyakozásból, az *orexis*-ből származó álmokat nevezzük. Ezek a psziché álmjai, melyekben teljes az időtlenség.

A személyes álmokban mindig felbukkan valamilyen elvégzendő tett, ami olyan célra irányul, ami nem mutatkozik meg világosan, s ami elvben kimeríthetetlen. Ezek a célirányos álmok, melyek etikai jellegű feladatot és cselekményt hordoznak; felszabadító álmok, amelyek leleplezik a személynek valamilyen bekövetkezett vagy folyamatban lévő átalakulását. A cél-feladat folyamatának, a konkrét szabadságnak egy-egy epizódját tartalmazzák. Ezt nevezték el cselekménynek.

Scholz László fordítása